

[itobiad], 2022, 11 (3): 1633-1650

<p>4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programının Duyuşsal Öğrenme Açısından Değerlendirilmesi</p> <p>Evaluation of Quran Courses Curriculum (4-6 Age Group) in The Context of Affective Learning</p> <p>Video Link: https://youtu.be/jf_UbHBnwSM</p>	
<p>Zeynep YÜKSEL</p> <p>Dr., Çankırı Karatekin Üniv. İslami İlimler Fakültesi Din Bilimleri Anabilim Dalı</p> <p>Ph.D., Cankiri Karatekin University Faculty of Islamic Sciences Department of Religious Sciences</p> <p>zeynepyuksel@karatekin.edu.tr</p> <p>ORCID: 0000-0001-7880-156X</p>	

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 10.05.2022
Kabul Tarihi / Accepted	: 21.09.2022
Yayın Tarihi / Published	: 24.09.2022
Yayın Sezonu	: Temmuz-Ağustos-Eylül
Pub Date Season	: July-August-September

Atıf/Cite as: Yüksel, Z. (2022). 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programının Duyuşsal Öğrenme Açısından Değerlendirilmesi . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 11 (3) , 1633-1650 . doi: 10.15869/itobiad.1114869

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iTenticate.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Zeynep YÜKSEL)

Copyright © Published by Mustafa Süleyman ÖZCAN.

4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programının Duyuşsal Öğrenme Açısından Değerlendirilmesi

Öz

Öğrenmenin salt bilişsel yönü, bilginin eyleme dönüşmesi bilginin kişiselleşmesi ve öğrenciler tarafından benimsenmesi hususunda yeterli kadar etkili olmayabilmektedir. Öğrenilen bilgilerin bireyselleştirilmesi ve yaşama aktarılması bilişsel öğrenmelerle birlikte duyuşsal öğrenmeleri de gerektirmektedir. Duyuşsal öğrenmeler, eğitimde olduğu gibi din eğitimi açısından da önem ifade etmektedir. Birey yaşamında pek çok kazanım açısından kritik dönem olarak ifade edilen okul öncesi dönem eğitiminde duyuşsal öğrenmelere yer verilmesi, bu dönem eğitiminin öğrenci kazanımlarına etkisi açısından dikkate alınması gereken bir durumdur.

Araştırmada okul öncesi dönem din eğitimi hizmeti veren Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programında duyuşsal eğitimin yerinin ne olduğu ve duyuşsal hedeflere ne düzeyde yer verildiği sorularına cevap aranmıştır. Araştırma soruları doğrultusunda 4-6 yaş Kur'an Kursu Öğretim Programında yer alan kazanımlar duyuşsal açıdan değerlendirilmiştir. Araştırma gerçekleştirilirken 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

4-6 yaş Kur'an Kursu Öğretim Programının içerik analiziyle incelenmesi sonucunda genel olarak öğrencilerin bilişsel ve psiko-motor gelişiminin yanı sıra duyuşsal, ahlaki ve dini gelişimlerinin de desteklenmesine yönelik amaçlarının olduğu görülmüştür. 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programının genel hedeflerinde duyuşsal öğelere yer verilmesinin yanı sıra ünite kazanımlarında daha çok (% 81) bilişsel kazanımların ifade edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ünite kazanımlarında duyuşsal hedeflere %19 oranında yer verilmiştir. Bilişsel hedeflerin çoğunlukta olmasının yanı sıra etkinliklerin bazılarının duyuşsal kazanımlara yönelik olduğu görülmüştür. Bu öğretim etkinliklerinin planlanmasında ve yürütülmesinde duyuşsal boyuta yeterince olarak yer verilmediği şeklinde değerlendirilebilir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'e ait öğrenme alanı kazanımlarının tümüyle bilişsel açıdan ele alınmıştır. Okul öncesi dönem gelişim özellikleri göz önüne alındığında öğrencilerin yeni bir alfabeyi öğrenme ve ana dillerinden farklı bir dildeki metni okuma becerileri kazanmalarından çok Kur'an-ı Kerim'i okumaya karşı olumlu tutum geliştirmeleri, onu okumayı sevmeleri ve okumaya istekli olmalarının öncelikli olarak düşünülmesi önem arz etmektedir. Bu da öğretim programını yeniden ele alınmasını gerektirecek bir durum olarak değerlendirilebilir. Programın temel kazanımlarında olan temel dini ve ahlaki değerlere vurgu yapan duyuşsal öğeler, öğreticinin de farkındalığı ve etkinliklerin duyuşsal öğelere vurgu yapılarak işlenmesiyle öğrencilerin din konusunda olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Din Eğitimi, Duyuş, Duyuşsal Öğrenme, Okul Öncesi Din Eğitimi, 4-6 yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı.

Evaluation of Quran Courses Curriculum (4-6 Age Group) in The Context of Affective Learning

Abstract

The cognitive side of the learning is not enough to turn the knowledge into practice and to personalize the knowledge itself. Thus all students cannot effectively hug that knowledge. Personalization of almost all of the newly learned information and its implementation in practical life are possible when the affective learning is done besides the cognitive learning. It is known that affective learning is essential for religious education as much as all kinds of fields. Therefore it is necessary that the function and the importance of the affective learning methods in the pre-school education period which is a vital period of time for individuals' learning outcomes should be reminded.

Being one of the fundamental institutions of the Religious Affairs Presidency, Qur'an Courses that educate especially for 4-6 age group, answers were sought to the questions of what is the place of affective education and at what level affective goals are included. Achievements in the Qur'an Course Curriculum for the ages of 4-6 evaluated for affective. While conducting the research, the 4-6 Years Qur'an Course Curriculum was examined by content analysis method.

As a result of the content analysis Qur'an Courses whose participants are 4-6 years of children not only target to improve the cognitive and psychomotor behaviors but also purpose to improve the affective, ethical, and religious patterns for their students. In addition to including affective elements in the general objectives of the 4-6 Years Qur'an Course Curriculum, it was concluded that more (81%) cognitive gains were expressed in unit acquisitions. Affective targets are included at a rate of 19% in unit acquisitions. In addition to the fact that the cognitive goals were in the majority, it was seen that some of the activities were aimed at affective gains. In addition, the learning area acquisitions of the Qur'an have been dealt with from a cognitive perspective. Considering the developmental characteristics of the preschool period, it is very important for students they develop a positive attitude towards reading the Qur'an, love to read it and be willing to read it as a priority rather than to learn a new alphabet and to acquire the skills of reading a text in a language different from their mother tongue. This can be considered as a situation that requires the curriculum to be reconsidered. Affective elements emphasizing the basic religious and moral values in the main achievements of the program will contribute to the students' development of positive attitudes towards religion awareness with the processing of the activities by emphasizing the affective elements and teachers awareness.

Keywords: Education, Religious Education, Affect, Affective Learning, Pre-School Religion Education, 4-6 years old Qur'an Course Curriculum.

Giriş

Bireyin nasıl öğrendiğine yönelik çalışmalar ve öğrenmelerin nasıl daha kalıcı ve etkili kılınacağına dair araştırmalar uzun zamandan beri yapılagelmektedir. Bu araştırmalarla öğrenmeye dair kuramsal temellendirmeler yapılmıştır. Öğrenmeye ilgili geliştirilen bu kuramlardan davranışçı kuram, öğrenmenin salt davranış yönüyle ilgilenirken; bilişsel öğrenme kuramı, öğrenmenin daha çok zihinsel süreçlerle gerçekleştiğini vurgulamıştır. Ancak öğrenmede davranışsal ve bilişsel süreçlerin yanı sıra duyuşsal süreçlerin de etkili olduğu yapılan bilimsel çalışmalarla ortaya konulmuştur (Abalı 2019). Öğrenmenin salt bilişsel yönü, bilginin eyleme dönüşmesi bilginin kişiselleşmesi ve öğrenciler tarafından benimsenmesinde yeteri kadar etkili olmayabilmektedir. Öğrenilen bilgilerin öğrenen tarafından bireyselleştirilmesi ve yaşama aktarılması, karakter haline dönüştürülmesi bilişsel öğrenmelerle birlikte duyuşsal öğrenmeleri de gerektirmektedir (Bacanlı 2006, 3-6). Aynı zamanda öğrencilere ihtiyaç duydukları bilginin en kolay, en hızlı ve en faydalı şekilde sunulması eğitimin verimi açısından istenilen bir durumdur. Bunun yolu ise duyuşsal eğitimidir. Bu açıdan eğitimin amacı, öğrenciye bilgiyi zihinde depolamaktan ziyade bilgiye karşı ilgi duymasını sağlamak ve bilgiyi sevdirmek olmalıdır. Bu şekilde bir eğitimle bilgiye karşı geliştirilen olumlu tutum, öğrencinin bilgiyi kullanmasına, yaşamına aktarmasına ve o bilgileri referans alarak yeni bilgiler üretmesine de yardımcı olabilir. Ayrıca duyuşsal öğrenme, eğitimin bireysel hedeflerine (karakter gelişimi, hayatı anlamlandırma, değer kazanımı, ahlaki özellikleri yaşamına aktarma becerisi vb.) katkı sunmasının yanı sıra eğitimin toplumsal hedefleri açısından da önemlidir. Öğrencilerin topluma faydalı bireyler olması; onların zihinsel, sosyal, psikolojik, ahlak, değer ve duygusal olarak eğitilmesi anlamına gelmektedir ki bu da duyuşsal öğrenmelerle etkili bir şekilde gerçekleşebilir. Bunun için de eğitimde öğrencinin bilişsel ve duyuşsal yönlerinin birlikte ele alınması gerekir (Bacanlı 2006, 4).

Birçok öğrenmenin içselleştirilmesi ve eğitimin genel hedefleri açısından duyuşsal özellikler, bireylerin yaşamında kritik bir yere sahiptir (Pankseep 2008, 47). Duyuşsal öğrenmelerin genel olarak ahlak, karakter, insanlar arası iletişim eğitimi olduğunu söyleyebiliriz (Bacanlı 2006, 13-14). Öğrenilen bilgilerin yaşama aktarılması, kalıcılığın sağlanması, davranış ve değer kazanımına katkı sağlaması, dine ve dini öğelere karşı olumlu tutum geliştirilmesi dolayısıyla din eğitiminin genel amaçları doğrultusunda duyuşsal öğrenmenin önemi yadsınamaz. Nitekim din eğitimi içerisinde ahlak, karakter, değerler eğitimi barındırmaktadır. Ayrıca dini ilkelerin davranışa dönüştürülmesi söz konusu olduğunda duyuşsal öğrenme din eğitimi açısından da etkili bir öneme sahiptir.

Birey yaşamında duyguların önemli bir yeri vardır. Duygular sadece bir hissediş olmaktan ziyade bireyin sahip olduğu bilişsel ve psiko-motor süreçlere de katkı sunmaktadır. Bütün yapıp etmelerin ve bilişsel süreçlerin duyuşsal yönünün de olduğu söylenebilir. Bireylerin öğrendiklerini kabul etmelerinin ve zihinde tutmalarının yanı sıra o bilgileri benimsemeleri ve davranışa dönüştürmeleri eğitim açısından önemlidir. Öneme binaen bu durumun gerçekleşmesi için de öğrenmenin duygu aktarımı yönü önem kazanır (Tarhan 2019, 19). Dolayısıyla öğrenmede duyuş, bireyin yaşamında her türlü davranışlarının temelinde yer alabilen ve okullaşma sürecinin her kademesinde işlevsel bir şekilde var olan önemli bir olgudur (Forgas 2008, 94). Aynı şekilde duyuşsal öğeler, özellikle birçok gelişim alanı açısından kritik dönem olan erken çocukluk dönemi eğitiminde ve din eğitimi açısından önemli bir durumu ifade etmektedir. Bu doğrultuda

erken çocukluk dönemi din eğitimi uygulamalarının çerçevesini sunan 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programında duyuşsal eğitimin yeri nedir? Okul Öncesi Din Öğretim programında (DİB 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı) duyuşsal hedeflere ne düzeyde yer verilmektedir? Sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırma nitel araştırma yöntemiyle yapılmıştır. Verilerin toplanması kaynak ve belge taraması yoluyla gerçekleştirilmiş, belgelerin taranması sonucunda elde edilen bilgiler içerik analizi* yöntemiyle analiz edilmiştir.

Bu doğrultuda ilk bölümde literatürde duyuş kavramı ve ilk çocukluk dönemi duygusal gelişim özellikleri incelenmiştir. İkinci bölümde ise ilk çocukluk dönemi din eğitimi faaliyetini resmi olarak gerçekleştiren Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kurslarının öğretim programı, duyuşsal boyut açısından değerlendirilmiştir.

Eğitim ve din eğitimi alanlarında duyuşsal alanla ilgili alanyazında bazı çalışmalar yapılmıştır. Duyuşsal alanda yapılmış çalışmalardan biri Bacanlı'nın (2006) *Duyuşsal Davranış Eğitimi* isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada duyuşsal eğitim tanımlanmış ve duyuşsal eğitim uygulama alanları ortaya konulmuştur. Aynı zamanda çalışmada, duyuşsal eğitim hedeflerine yer verilmiştir. Duyuşsal alanla ilgili bir diğer çalışma ise Abalı (2019) tarafından hazırlanan *Öğrenmede Duyuş Biliş İlişkisi Bağlamında Din Eğitiminde Duyuşsal Boyut* isimli doktora tezidir. Abalı çalışmasında duyuşsal boyutu kavramsal olarak inceledikten sonra nörobilimsel alanda duyuş kavramına yer vermiştir. Daha sonra duyuş-biliş ilişkisi ele alınmış ve duyuşsal eğitimin, öğretim programlarındaki yerine değinilmiştir. Çalışmada daha sonra Din Eğitimi-Öğretiminde ve DKAB öğretim programında duyuşsal boyut açısından ele alınmıştır. Konuyla ilgili bir diğer araştırma ise Fersahoğlu ve Demir (2014)'in hazırladığı *Din Eğitim ve Öğretiminde Duyuş Eğitimi* isimli kitaptr. Çalışmada duygunun tanımı, gelişimi ve transferiyle ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Bu çalışmalar haricinde ülkemizde eğitim ve din eğitimi alanlarında duyuşsal öğrenmeyi inceleyen herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Araştırma, okul öncesi din eğitimi programını (Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı) duyuşsal kazanımlar açısından ele alması yönüyle bahsedilen bu çalışmalardan farklılaşmaktadır.

Duyuş Kavramı ve Duyuşsal Gelişim Özellikleri

Duygu, bireyin kendi dünyasından ve dış dünyadan etkilenmesiyle, genel olarak olumlu veya olumsuz şekilde dış dünyaya gösterilen tepkiler olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanıma göre de duygu, bireyin genel gereksinimleriyle ve bu gereksinimlerin bir sonucu olan davranışlarıyla ilgilidir (Kara 2003,42). Gereksinimlerle ve gereksinimlerin sonuçlarıyla ilgili olması dolayısıyla Binbaşıoğlu (1995, 160), eğitimde önemli olanın öğrenenin duygusal yaşamına değer verilmesi olduğunu ifade eder. Eğiticinin önemli bir görevi, karşısında bulunan öğrencisini yaşının gerektirdiği duygusal olgunluğa erişmesini desteklemektir.

* Belli bir metnin, kitabın, belgenin, belirlenmiş özelliklerini sayısallaştırılarak belirleme amacıyla yapılan bir tarama işlemidir. Belgelerdeki belirli bakış açıları, felsefeler, dil, anlatım vb. özellikler detaylı bir şekilde ve belli ölçütlere göre yapılacak çözümlenmelerle anlaşılabilir (Karasar 2014, 184).

Duyuş kavramının ise genel olarak kabul görmüş net bir tanımı olmamakla birlikte duygularla ilgili akıl ve mantığın zıddı olarak değerlendirilmektedir. 'Duyuş' mantık haricinde insan tabiatının zihinsel yönleri olarak da ifade edilebilir (Bacanlı 2006, 7). Duyuş, hissel, duygusal düzeyde etki etme, etkide bulunma, değiştirme, değişmesine sebep olmak gibi özellikleri ifade eden, zihinde duygusal bir iz oluşturan bir kavram şeklinde de tanımlanabilir (Abalı 2019, 12). Duyuş aynı zamanda; tutum, inançlar, zevkler, tercihler ve beğenilerle ilişkili şekilde tanımlanmıştır. Bireyin öğrenme sürecinde ortaya koyacağı çabanın kaynağı olarak düşünülen ilgi ve tutumları ile başaracağına olan inanma durumundan oluşan özellikler, duyuşsal giriş özellikleri şeklinde ifade edilmektedir (Demirel 2012). Alanyazında kavramla ilgili yapılan değerlendirmelerden elde edilen sonuçlara göre duyuş, içselleştirmenin gerçekleştiği bir süreç olarak ifade edilmektedir. Öğrenme sürecinde herhangi bir değer içselleştirilmesi, öğrencinin o değere göre süreklilik arz eden bir şekilde davranışlarını şekillendirmesi anlamına da gelmektedir (Abalı 2019, 14).

Birey; bilişsel, psiko-motor ve duyuşsal yönleriyle bir bütün halindedir. Bu yönler, kendi içlerinde gelişim özelliklerine sahip olsalar bile birbiriyle ilişki içerisinde ilerlemektedirler. Psiko-motor, bilişsel ve duyuşsal olarak sınıflandırılan gelişim hedefleri ayrıca bireyin geliştirilmesi gereken yönlerinin neler olduğunu da bize haber vermektedir. Çünkü öğrenci sadece bilgi ve yetenekleriyle değil duygularıyla da öğrenebilmektedir (Goleman 2013).

Anderson ve Bourke (2000, 31), duyuşsal özellikleri genel olarak kategorize etmeye çalışmışlardır. Bu kategoriler, değerler (values), akademik öz-saygı (academic self-esteem), kaygı (anxiety), ilgi (interest), öz-denetim (locus of control), tutum (attitude) ve tercihlerden (preferences) oluşmaktadır. Ayrıca Anderson ve Bourke (2000, 31-36), bu duyuşsal özelliği olan kavramların önemli beş ortak yöne sahip olduğunu da şu şekilde ifade etmişlerdir: *-Duygu, his içeren temel duygular, - tipik hisler; kişinin davranışlarında tipik olma, -hislerin yoğunluğu; duygu gücü ve yoğunluğu, - hislerin yönü; olumlu veya olumsuz bir duygu yönelimine sahip olmak, -hislerin hedefi; duygunun yönlendirdiği bir amaca sahip olmaktır.*

Duyuşsal özelliklerin ön planda olduğu bir eğitimde Anderson ve Bourke'nin vurgulamış olduğu bu beş esas yönün dikkatle merkeze alınması gerekmektedir. Bu beş özelliğin yanı sıra duyuşsal her bir özelliğin, bir yoğunluk derecesinin olduğu veya olumlu ya da olumsuz bir şeye yönelme eğiliminin olduğu da dikkate alınabilir. Örneğin değerlerin eğitim sürecinde mutlaka his/duygu içerikli olduğunun veya hisler/duygular içerdiğinin dikkate alınması önemlidir. Bu hislerin/duyguların toplumsal veya bireysel olarak tipikleşme özelliğine sahip olduğu aynı zamanda bireyin belli bir hedef doğrultusunda değerlere yönelebildiği dikkate alınmalıdır (Abalı 2019, 49).

Duyuşsal eğitim, öğrencinin duygu ve ihtiyaçlarını sağlıklı olarak anlatmasıyla ilişkilidir, aynı zamanda benlik algısı, kendisi ve başkaları hakkındaki bakış açısı ve kendini denetleme ana amaçlarının gerçekleşmesini sağlamaya yardımcı olur (Wiggins-English 1977, 10; Akt; Bacanlı 2006). Ayrıca duyuşsal eğitim, bireyin sosyal beceriler, tabiat ve topluma karşı sorumluluk yönleriyle de ilgilidir (Wight 1971).

Eğitimde duyuşsal alan hedeflerine ilk olarak Bloom, 1956 yılında yapmış olduğu eğitim hedefleri sınıflamasında yer verilmiştir. Ardından Krathwohl (1964) tarafından yapılan

sınıflamayla duyuşsal alan, bilişsel ve psiko-motor alanla birlikte eğitim süreci planlamasında dikkate alınan üç temel alandan biri halini almıştır. Krathwohl (1964, 7) duyuşsal eğitimi "bir duyuş, duyuş tonlu durumlar veya belli durumun kabul-red evresi" olarak tanımlamaktadır. Duyuşsal alan özelliklerini, Krathwohl, şu şekilde kodlamıştır: - Alma (farkındalık, almaya isteklilik, kontrollü ya da seçici dikkatlilik). -Tepkide bulunma (uysal davranma, karşılık verme isteği gösterme, karşılık vermekten tatmin olma). - Değer verme (bir değeri kabullenmişlik, bir değere düşkünlük, adanmışlık). - Örgütlenme (değerleriyle uyumlaştırma, değer sistemine katma). -Kişilik haline getirme (davranış ölçütü haline getirme, karakterlenme) Dolayısıyla duyuşsal özelliklere dikkat edilen bir eğitim süreci; bireyin değerleri, ahlaki özellikleri, inançları gibi duyuşsal içerikli öğrenmelerini; bilme, hissetme ve karakteri haline getirmesinde etkili olmaktadır. Krathwohl'a (1964, Aktaran; Abalı 2019) göre ilgi ve istek olmadan davranış, bilgi ve beceri geliştirilememektedir. Dolayısıyla kalıcı öğrenmelerin temelinde duyuşsal eğitimin belirgin düzeyde etkili olduğu ve davranışların gösterilmesinde dış faktörlerden, şartlanmalardan, ödül ve ceza vb. durumlardan ziyade, benimsemiş bir değer ya da tutumun belirleyici olduğu söylenebilir.

Öğrenme etkinlikleri planlanırken bireyin bilişsel, psiko-motor ve duyuşsal gelişim alanlarının göz önünde bulundurulması gerekir. Duyuşsal gelişim özellikleri bireyin öğrenme etkinliklerinde diğer öğrenme alanlarıyla birlikte dikkate alınması gereken öğrenme alanlarından biridir. Bunun yanı sıra duyuşsal gelişim özelliklerinin dikkate alınması öğrenmelerin etkili ve kalıcı olması, davranış, ahlak ve karaktere dönüşmesi açısından önemlidir. Gelişimin bir bütün olması ilkesinden hareketle duyuşsal gelişim özelliklerinin ilerlemesi bilişsel ve psiko-motor gelişim alanlarıyla birlikte dir.

Duyuşsal gelişim, bireyin duyuş yönünde zaman ve nitelik açısından farklılaşma olarak ifade edilebilir. Piaget tarafından ortaya konulan gelişim kuramında duyuşsal gelişimin bilişsel gelişimi desteklediği belirtilmektedir. Duyuş; duyguları, ilgileri, istekleri, eğilimleri, değerleri ve genel olarak hisleri kapsar. Duyuşsal yön; bilişsel gelişimi, zihinsel etkinliğin motive edilmesini ve desteklenmesini, zihinsel etkinliklerde bireyin odaklanmasını sağlaması ve bilginin her düzeyde genişleyebilmesini sağlaması açısından önemlidir (Brown ve Weiss 1987, 63; Akt: Wadsworth 2015, 30). Piaget, biliş gibi duyuşsal özelliklerin de geliştiğini savunur (Wadsworth 2015, 30). *İlgi*, zihinsel etkinliklerimizi etkileyen işimizde, duyuşun en sağlam örneğidir. Belli bir şeyin yapıma nedeni değerlendirildiğinde ulaşılabacak sonuç *ilgi* ile alakalıdır (Wadsworth 2015, 30). Bu durum, eğitim etkinliklerinde duyuşa yer verilmesinin önemini ifade etmek açısından dikkate değerdir. Çünkü bilişsel düzeydeki öğrenmelerin duyuş ile eşleştirilip yeni farkındalıkların kazanılmasına ve tutumların geliştirilmesine yardımcı olduğu söylenebilir (Bacanlı 2016, 140). Piaget, ayrıca davranışların salt bilişsel- duyuşsal olarak ayıramayacağını bütün davranışların bir duyuşsal yönü olduğunu belirtmiştir. Davranışların duyuşsal yönünün bilişsel yönünü etkilediğini ileri sürmüştür. Örneğin bir konuyu seven öğrencinin o konuda hızlı ilerleme kaydedeceğini ifade etmektedir (Wadsworth 2015, 31).

Araştırmada Piaget'nin gelişim basamaklarında işlem öncesi dönem olarak belirttiği dönemin duyuşsal gelişim özellikleri ele alınmıştır. Piaget, bu dönemde duyguların karşılıklı olduğunu ve ilk ahlaki duyguların ortaya çıktığını ifade eder. İlk sosyal duygular da tam olarak işlem öncesi dönemde oluşur. Bu dönemde çocuklar sevme,

nefret etme duygularına sahiptirler ve bu duyguları gösterirler. Konuşma dili ve zihinsel temsiller duygu gelişimi açısından bir araçtır. Zihinsel temsiller, duyuşsal yaşantılar da dâhil olmak üzere yaşantı imgelerinin oluşmasını sağlar. Dolayısıyla bu dönemde ilk defa duygular resmedilir ve hatırlanır. Bu sebepten duyuşsal yaşantılar, yaşantıların kendilerinden daha uzun süreli bir etkiye sahiptirler (Wadsworth 2015, 78).

Piaget, ahlaki gelişimin ilerlemesini de hem bilişsel hem de duyuşsal gelişimin ilerlemesi olarak değerlendirmiştir. Piaget'e göre ahlaki duygular sadece "istenen ve yapılması tercih edilen değil gerekli olanla da ilgili duygulardır" (Piaget 1981, 55; Akt: Wadsworth 78).

Gelişim bir bütün olarak değerlendirildiğinde bir çocuğun yaşına uygun zihinsel, duyuşsal ve fiziksel etkinlikleri kapsamayan bir programın gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla programlar geliştirilirken, programın hitap ettiği hedef kitle olan öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinden başlayarak, programın psikolojik temellerinin mevcut öğrenci potansiyelini en iyi şekilde betimlemesi beklenir (Oral ve Yazar 2017, 88).

Davranışlar, değerler ve ahlaki yargılar bakımından temel tutumların oluştuğu ilk çocukluk dönemi eğitimde duyuşsal öğelere yer verilmesini ve öğrenilenlerin içselleştirilmesini sağlamaya yardımcı olmaktadır. Bireyin yaşamında fiziksel ve bilişsel yönlerden olduğu gibi karakter kazanımı, değer edinimi ve dini açıdan da kritik bir öneme sahip olması dolayısıyla okul öncesi dönem, duyuşsal yönden de eğitim etkinliklerinin planlanmasında dikkate alınması gereken bir dönemdir.

4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programının Duyuşsal Açıdan İncelenmesi

Türkiye'de (MEB'in hazırladığı 2013,10) okul öncesi eğitim programında "Çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak" amaçlandığı ifade edilmektedir. Ayrıca programda bilişsel, dil, motor, sosyal ve duygusal gelişimle ilgili özellikler ayrıntılı bir biçimde ve yaş gruplarına göre verilmektedir (MEB 2013, 19-33). Araştırmaya konu teşkil eden *4-6 yaş Kur'an Kursları öğretim programında* da Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun bir şekilde "öğrencilerin iyi alışkanlıklar kazanmalarının yanında beden, zihin ve duygu gelişimlerine katkı sağlayacak nitelikte öğrenim görmelerini sağlayacak uygun bir ortam sunmayı amaçlamaktadır" şeklinde bir amaç ifadesi bulunmaktadır (DİB 2018, 7). Bu ifadelerden hareketle *4-6 yaş Kur'an Kursu Öğretim Programında* genel olarak öğrencilerin bilişsel ve psiko-motor gelişiminin yanı sıra duyuşsal, ahlaki ve dini gelişimlerinin desteklenmesine yönelik amaçlara yer verildiği şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

John Dewey, (1966) eğitim sisteminin yanlıgularından birinin bireyin öğrenirken süreç içerisinde öğrendiği bir şeyi bütün yönleriyle öğrendiğini zannetmesi olduğunu söyler. O, genelde "bilmekle" "anlama"nın birbirine karıştırıldığını ifade eder. Bir olgunun bilgisine sahip olmak onu anlamlandırmaya, tutum ve değer boyutuna ulaştırmaya yetmez. Bu durum bilişsel süreçlerle birlikte duyuşsal süreçlerin eğitim sürecine etkisinin önemini ifade etmek açısından önemlidir. Bireyin gelişiminde bütün yönlerin birbirini etkilediği ilkesinden hareketle *biliş+duyuş+seziş* süreci doğrultusunda doğru dini bilgileri edinen bireyin, dini duyuşsal yaşantıları ve sonrasında dini duyuşun içselleştirme süreci de anlamlı hale gelir. Dolayısıyla din eğitim ve öğretiminde duyuşsal boyuta önem

vermenin, zihinsel faaliyetlere odaklanmayı gerektirdiği, zihinsel faaliyetlerin de farkındalığı geliştirdiği ve tutum ve değer edinimi sürecini sağladığı söylenebilir. Bu durum ise din eğitiminde bilgi-duygu ya da biliş-duyuş ilişkisinin dengeli bir şekilde yürütülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Duyuşsal yön, zihin işlemleriyle ilişkili olarak gerçekleşmekte ve öğrenme denemeleri vasıtasıyla olgunlaşmaktadır (Abalı 2019,133).

Eğitimde duyuşsal boyuta önem vermenin din eğitimi açısından ulaşması istenilen amacın yani dini duyuşsal özelliklerin öğrencilerin davranışlarında görülmesini sağlamaya çalışmak olduğu (Abalı 2019, 136) ifade edebilir.

Yaygın ve örgün din eğitiminde duyuşsal hedef ve davranışların gerçekleştirilmesi gereklilik ifade etmektedir (Akyürek 2013, 101). Çünkü duygusal tecrübeler, öğrenmeleri birinci derecede etkilemektedir (Goleman 2013, 44). Aynı zamanda duygular, dini ve ahlaki değerlerin öğrencinin kişiliğine etki etmesi ve kişilik değişimi gerçekleşmesi, davranışın gerçekleşmesini de mümkün kılmaktadır (Özden 2014, 28). Bu şekilde bir amaca ulaşabilmek için ise duyuşsal eğitimin çocukluktan itibaren başlayarak hayat boyu sürdürülmesi, dolayısıyla öğrenme faaliyetlerinde duyuşsal alana yer verilmesinin gerektiği belirtilebilir (Valett 1974, 49).

Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programında 'Dini Bilgiler I, Dini Bilgiler II ve Kur'an-ı Kerim' öğrenme alanları bulunmaktadır. Araştırmada 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programında bulunan 'Dini Bilgiler I ve Dini Bilgiler II' öğrenme alanları duyuşsal kazanımları açısından incelenmiştir. Kur'an-ı Kerim'e ait öğrenme alanı kazanımları ise değerlendirilmiş ancak ilgili alan kazanımlarının büyük ölçüde bilişsel düzeyde yer verildiği görülmüştür. Öğretim programının ünite kazanımları sayısal açıdan değerlendirildiğinde bahsedilen üç öğrenme alanına dair toplamda 196 kazanım belirtilmiştir. Bu kazanımların sadece %19'u duyuşsal olarak ifade edilmiştir. Bilir, söyler vb. şeklinde ifade edilen bilişsel kazanımların oranı ise %81'dir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'e ait öğrenme alanı kazanımlarının tümüyle bilişsel açıdan ele alınmış olması öğretim programının gözden geçirilmesinin gerekliliğini ifade etmektedir. Okul öncesi dönem gelişim özellikleri göz önüne alındığında öğrencilerin yeni bir alfabeyi öğrenme ve ana dillerinden farklı bir dildeki metni okuma becerileri kazanmalarından çok Kur'an-ı Kerim'i okumaya karşı olumlu tutum geliştirmeleri, onu okumayı sevmeleri ve okumaya istekli olmalarının öncelikli olarak düşünülmesi önem arz etmektedir denilebilir.

Tablo 1'de 4-6 yaş Kur'an Kursu Öğretim Programında yer alan temel duyuşsal ilkelere yer verilmiştir. Programın içeriğinde konu ve ünitelere göre hedef belirlemede programda yer alan temel ilkeler gibi duyuşsal ilkelere göre de kazanımlar belirlenmiştir.

Tablo 1: Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı Temel İlkelerinde Yer Alan Duyuşsal Öğeler

	Duyuşsal İlkeler
1	Verilen eğitimle çocukların sevgi, saygı, işbirliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma, paylaşma vb. duygu ve davranışları geliştirilmelidir.
2	Eğitim sürecinde çocukların kendilerine saygı ve güven duyması sağlanmalı, öz denetim kazandırılmalıdır.

3	Oyunun bir araç olarak kullanıldığı unutulmamalı, her oyunda değerler eğitimine yönelik bir kazanım bulunmasına dikkat edilmelidir.
4	Çocuklarla iletişimde, onların kişiliğini zedeleyici baskıcı bir tutum yerine demokratik, hoşgörülü, çocuğa önemsendiğini belirten, çocuğun kendini ifade edebileceği ve kişilik gelişimini destekleyici bir tutum sergilenmelidir.
5	Çocukların bağımsız davranışlar geliştirmesi desteklenmeli, yardıma gereksinim duyduklarında yetişkin desteği, rehberliği ve güven verici yakınlığı sağlanmalıdır.
6	Çocukların kendilerinin ve başkalarının duygularını fark etmesi, tanınması ve duygularını uygun şekilde ifade etmeleri desteklenmelidir.
7	Çocukların hayal güçleri, keşfedici ve eleştirel düşünme becerileri, iletişim kurma, duygu ve düşüncelerini ifade edici davranışları geliştirilmelidir.
8	Erken çocukluk dönemi değerler eğitiminin Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler öğretmekten önce, çocukta dini bir etki bırakma ve dini duygunun gelişmesine katkı sağlamayı amaçladığı hususu daima göz önünde bulundurulmalıdır.
9	Öğretici eğitim boyunca çocuğun var olan yeteneklerini geliştirmesine ve yeni beceriler edinmesine destek olmak için sonuçtan ziyade sürece önem vermeli, çocuğun çabalarına odaklanmalı, bu çabaları takdir etmeli, çocuğa iyi bir model olmalı ve yeni öğrenme fırsatları oluşturmalıdır.

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı, 4-6 Yaş Öğretim Programı, 8-9.

İlgili program incelendiğinde programın temel ilkeleri arasında duyuşsal kazanımlara yer verildiği görülmektedir. 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programında okul öncesi dönem öğrencilerinin bilişsel öğrenmelerle birlikte din, dini değerler ve ahlaki ilkelere karşı tutum geliştirmesi amaçlanmıştır. Bu ilkeleri öğrencinin kazanma düzeyi, öğretim ortamının planlanmasıyla yani öğreticinin ilgili değeri öğretim ortamında öğrencinin farkındalığına sunarken duyuşsal boyuta ne derecede yer verdiğiyle ilgilidir. Oruç (2010, 76-78), okul öncesi dönemin gelişim özellikleri açısından değerlendirildiğinde sevgi, saygı, güven ve bağlılık gibi duyguların din duygusunun gelişimi açısından da önemli bir yere sahip olduğunu ifade eder. 4-6 yaş Kur'an Kursu öğretim programı temel amaçlarında duyuşsal kazanımlara yer verilmiş olmasının, okul öncesi dönem çocuklarının din duygusunun gelişimine olumlu katkı sağlayacağı açıktır. Dolayısıyla duyuşsal özelliklerin dikkate alındığı bir öğretim sürecinin dini gelişim açısından olumlu katkıları olduğu söylenebilir.

Dini Bilgiler I-II ve Kur'an-ı Kerim Öğrenme Alanında Duyuşsal Öğrenmelere Verilen Yer

4-6 yaş Kur'an Kursu Öğretim Programında 'Dini Bilgiler I' başlığı altında öğrencilere kazandırılması gereken değerlere yer verilmiştir. Değerler üniteler şeklinde konularına ayrılmıştır. Bunlar; *dua, şükür ve özür dileme, sevgi ve merhamet, saygı, sorumluluk, yardımlaşma, sabır, iyilik, doğruluk ve dürüstlük, adalet* değerleridir. 'Dini Bilgiler II' başlığı altında ise; "Allah'ı seviyorum, Peygamberi seviyorum, Kitabımı seviyorum, insanları

seviyorum, kâinatı seviyorum, dinimi seviyorum, dini mekânlarımı seviyorum, vatanımı seviyorum, bayramlarımızı seviyorum" konularında farkındalık kazandırılması amaçlanmıştır. 4-6 yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı genel olarak incelendiğinde hedeflenen kazanımların duyuşsal boyuta yönelik kazanımlar olduğu görülmektedir. İlgili ünitelerde kazanımlar 'fark eder' şeklinde ifade edilmiştir. Krathwohl ve arkadaşlarına göre (1964) öğrencinin bir değeri ve bu değere ait davranışı fark etmesi duyuşsal boyutun ilk basamağına yönelik kazanımlardır. Duyuşsal öğrenme sürecinin ilk basamağı olan bir şeyin 'fark edilmesi' bilişsel özellikleri de içermektedir. Bu süreçte öğrenci, önce olgu, olay ve nesnelerin farkına varır -ki bu aynı zamanda bilişsel bir süreci de ifade eder-; farkındalık düzeyinden sonra ise duyuşsal sürecin 'almaya açıklık' basamağına ulaşabilir (Aktaran; Abalı 2019). Bacanlı (2006), duyuşsal boyutun ilk basamağı olan 'farkına varmak' basamağını bilişsel öğrenmelerin etkilediğini ifade etmiştir. Örneğin 4-6 yaş Kur'an Kursu öğretim programında Dini Bilgiler I sekizinci ünite kazanımlarında "dürüst bir insanın özelliklerini bilir; Müslümanın güvenilir bir insan olduğunu bilir" şeklinde ifade edilen bilişsel kazanımların öğrencilerin gördüğü dürüst bir davranışın farkına varmasına -ki bu bilişsel özellikler içermekle birlikte duyuşsal boyutun ilk basamağıdır- yardımcı olur. Bilişsel gelişim ilerledikçe duyuşsal gelişim de olumlu yönde etkilenir. Ancak öğrenmelerin sadece bilişsel düzeyde kalması bilginin kalıcılığına zarar verecektir. Özellikle okul öncesi dönem çocukları açısından durum değerlendirildiğinde salt biliş düzeyindeki kazanımların çok kısa bir süre sonra unutulması kuvvetle muhtemeldir.

Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 yaş Kur'an Kursu öğretim programında genel hedefler belirlenirken değer odaklı bir öğretim programı hazırladığı belirtilmiştir. 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programının değer odaklı olması onun duyuşsal kazanımları dikkate aldığını göstermektedir. Bununla birlikte ilgili programda kazanımlar detaylandırılırken bilişsel kazanımların daha fazla merkeze alındığı şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Program, 'Dini Bilgiler' konuları başlığı altında 'değer' merkezli bir öğretim amaçlamaktadır. Değerler, duyuşsal öğrenme alanına ait kazanımlardır. Ancak ilgili öğretim programının kazanımlar kısmında bilişsel kazanımlara ağırlıklı olarak yer verildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra ünitelerde öğrenciye kazandırılması istenen temel ve dini değerlerdir. 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı Öğretici Kitabı ünite etkinlikleri duyuşsal öğrenme açısından incelenmiştir. Çalışmanın sınırlarını aşması nedeniyle örnek değerlendirmeler birkaç ünitenin etkinlikleriyle sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte bütün ünitelerde sunulması istenilen "değer ağacı projesi" duyuşsal öğrenmeye katkısı açısından değerlendirilmiştir.

Sevgi, saygı, sorumluluk, adalet vb. değerleri her bir üniteye ele alınmıştır. Programda genel kazanımların yanı sıra her ünite için hedef kazanımlar belirtilmiştir. 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programının temel ilkelerinde yer verilen duyuşsal hedefler, ünite hedeflerinde daha çok bilişsel ifadeler şeklinde ifade edilmiştir. Örneğin temel ilkelerde "Verilen eğitimle çocukların sevgi, saygı, işbirliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma, paylaşma vb. duygu ve davranışları geliştirilmelidir" şeklinde ifade edilen hedefler, sevgi ve merhamet ünitesinde;

1. Kendini, ailesini, arkadaşlarını, çevresindeki canlı ve cansız varlıkları sevdiğini ifade eder.
2. Allah'ın insanları ve bütün yarattıklarını sevdiğini söyler.
3. Allah'ı ve Peygamber'i sevdiğini ifade eder.

4. *İnsanların Allah'a olan sevgilerinin bir gereği olarak camiye gelip ibadet ettiklerini söyler.*
5. *Allah'ın kâinatı bir düzen içerisinde yarattığını söyler.*
6. *Sevgi ve merhamet davranışlarının olumlu sonuçlarını fark eder.*
7. *Kendi hayatından sevgi ve merhamet örnekleri verir.*
8. *İslam dininin sevgi dini olduğunu ifade eder (DİB 2014, 24), olarak ifade edilmiştir.*

Bu kazanımlardan 'sevgi ve merhamet davranışlarının olumlu sonuçlarını fark eder' hedef kazanımı haricindeki kazanımlar bilişsel kazanımları ifade etmektedir. Duyuşsal yoğunluklu kazanımlar "içselleştirir, benimser, öz haline getirir, yaratıcılık yeteneği kazandırır" gibi fiillerle bitirilebilmelidir (Wight 1972, 12-13). Duyuşsal kazanımlarda bir olay etkinlik duygusal olarak ne kadar güçlü ise hafızaya kazanması o kadar güçlüdür. Duygular, kişiliğimizi inşa etmekte, davranışlarımızı kişiselleştirmektedir (Filliozat 2017, 78). Dolayısıyla kazanımlar belirlenirken hislerin yoğunluğu, hislerin yönü (olumlu veya olumsuz yönelime sahip olup olmadığı) ve hislerin hedefi dikkate alınarak kazanımların belirlenebilmelidir (Anderson- Bourke 2000, 31; akt. Abalı 2019).

Din öğretiminin hangi gelişim seviyesine hitap ederse etsin onun sadece bilişsel düzeyde kalmaması duygu ve kalbe de hitap etmesi beklenir. Konunun veya kazanımın özelliğine bağlı olarak bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor öğrenme alanlarında davranış değişikliği hedeflenmesi önemlidir (Akyürek 2012, 101). Bu durum göz önüne alındığında ise öğretim programının genel hedeflerinin duyuş temelli olmasının yanında ünite hedeflerinde buna yeterince yer verilmemesinin, program açısından yeniden ele alınması gereken bir durum olduğu söylenebilir.

4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı'nda ünite etkinliklerinin bazıları duyuşsal açıdan değerlendirilmiştir. İlk olarak bütün ünitelerde temel etkinlik olarak tavsiye edilen "değerler ağacı projesi" ele alınmıştır. Bu etkinlikle öğretmenler, kartondan sadece dalları olan bir ağaç hazırlar ve öğrencilere "Çocuklar, bu ağaç sınıfımızın değer ağacı, ama gördüğünüz gibi yaprakları, çiçekleri ya da meyveleri yok, kupkuru dalları var. Bu ağacın dalları bizim sevgimizle, iyi davranışlarımızla yapraklanıp süslenecek ve meyve verecek. Nasıl olacağını merak ediyor musunuz? Bundan böyle yaptığımız her bir güzel davranış için size bir yaprak, çiçek, meyve vb. resimler vereceğim. Siz de bu resimleri değer ağacımızın dallarına yapıştıracaksınız. Bu hafta gösterdiğiniz sevgi, saygı veya sorumlulukları yerine getirdiğiniz davranışlar için size birer yaprak vereceğim" (DİB 2014, 28) şeklinde projeyi öğrencilere açıklar. Öğretici, öğrenci ünite hedeflerine dair davranışları yaptığında öğrencilerin adına ağaca bir yaprak veya meyve asar, her hafta öğrencinin ağaçla birlikte fotoğrafını çekip sınıf panosuna asar. Öğretici, konu bitiminde öğrencilerle hedef davranışın önemiyle ilgili bir konuşma yapar ve değerlendirmelerde bulunur.

Sevgi ve merhamet, saygı, sorumluluk, adalet öğrencilerin edinmesi duyuşsal alana yönelik etkinliklerle gerçekleştirilecek değerlerdir. "Değerler ağacı projesi" ise uygulama önerileri dolayısıyla öğrencileri koşullanmaya sevk eden bir etkinliktir. Bunun yanı sıra projenin amacının öğrencilerin mezkûr değerleri hissetmesine yardımcı olmaktan ziyade o değeri davranışlarda gözlemlemeyi hedeflediği şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Projenin yalın haliyle öğrencilere aktarılması ve yaptıkları güzel davranışların karşılığının 'değer ağacı'na bir yaprak ya da meyve asılması şeklindeki geri dönüt

öğrencilerin o davranışı ya da değeri içselleştirmesini zorlaştıracaktır. "Değer ağacı projesi", bu şekilde sunulması dış gerçeklerle etkileşimi zayıflatabileceği gibi öğrencilerin sınırları belirlenen doğru davranışı, sebebini bilmeden aynen taklit etmeye dönüşmesi ihtimaliyle; bireyin topluma uyum gücünün yok olmasına (Kılıççı 2006), birtakım sosyal ve ahlaki davranışların azalmasına ve bireysel olarak anlamlandırmaların gelişmemesine sebep olduğu (Wiggins-English 1979, 61; akt: Abalı 2019, 167) sonucunu ortaya koyabilir. Dolayısıyla "değerler ağacı projesi"nin öğrencilere duyuşsal açıdan da kazanım sunması amacıyla yeniden ele alınması önerilebilir.

Bununla birlikte 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı kapsamında öğreticilere yönelik olarak hazırlanmış etkinlik kitabında üniteler işlenirken sunulan etkinlik örneklerinin bazıları ise önemli duyuşsal kazanım sunmaya yönelik etkinliklerdir. Örneğin 'sevgi' ünitesinde "cami parmak draması, camiye seviyorum şarkısı, kabak draması, sevgi kurabiyeleri, kelebek draması" etkinlikleri duyuşsal kazanımları olan etkinliklerden bazılarıdır. Bir diğer örnek olarak "sevgi kurabiyeleri" etkinliğidir. Öğrencilere sevgiyle yapılan işlerin güzel olduğunu fark ettirmek amacıyla onlara önce acı kurabiyelerin sonra da tatlı lezzetli kurabiyelerin tattırılması, sevgiyle yapılan işlerin sonucunun, kurabiye örneğinde olduğu gibi, güzel olduğu mesajının verilmesi, bunun da tatlı kurabiyeler aracılığıyla öğrencilere hissettirilmesi öğrencilerin sevginin sonuçlarını tadıp hissederek, yaşayarak fark etmelerine yardımcı olacağı söylenebilir.

Saygı ünitesinde ise "söze saygı draması, dua kapısı etkinliği, maske draması, Allah'ın Rezzak ismi, salavat melodisi, rüzgâr ile güneş draması" öğrencilerin duygularına hitap eden etkinliklerden bazılarıdır. Bu etkinliklerde "saygı" kavramına karşı farkındalık kazanma ve hissederek öğrenme vb. öğelere yer verilmiştir. Bunun yanı sıra "başkalarının haklarına saygı duyması gerektiğinin farkına varır" hedefli "Gürültü Yapan Can Hikayesi"nde olay örgüsü birbirine bağlı ve dolaylı olarak işlenmiştir. Hikâyede "Fırıncı Ahmet amca, gece komşularından gelen televizyon sesinden dolayı uyuyamamış. Sabah çok geç kalkmış, ekmeğini zamanında yapamamış. Fırına ekme almak için gelenler ekmeğin çıkmadığını görünce kapıda sıra olmuşlar. Sıra git gide büyümüş, yolu kapatmış, arabalar geçemez olmuş, okula yetişmeye çalışan servisler okula geç kalmış. Ayakkabıcı Mustafa amca da ekme sırasında bekleyenler arasındaymış. Sırada çok beklemiş. Bu yüzden ayakkabı dükkânını geç açmış. Tamir etmesi gereken ayakkabıların birçoğunu tamir edememiş. Ayakkabılarını almak için Can, Mustafa amcanın dükkânına gitmiş. Mustafa amca ayakkabılarını tamir edemediğini söylemiş. Can, ayakkabıları tamir edilmediği için o gün maça gidememiş ve maça gidemediği için takımı maçı kaybetmiş. Takımı maçı kaybettiği için Can çok üzülmüş" şeklinde ifade edilmektedir. Hikâyede birbirinin neden sonucu olan birçok olay silsilesinden çıkarım elde edilip verilmek istenen mesajın iletilmesi okul öncesi dönemin gelişim özellikleri açısından düşünüldüğünde çocukların hazır bulunuşluklarına hitap etmeyebilir.

Tüm bunlarla birlikte süreç içerisinde öğretici tarafından, öğretim sürecinde duyuşsal öğeleri ön plana çıkarılmasının programın etkili ve verimli olmasına önemli katkı sunacağı ifade edilebilir. Bir davranışın duyuşsal yönden değerinin ve öneminin olması için benimsenen amaçların davranış şeklinde ortaya konulması gerekir (Abalı 2019, 158) ki bu da ancak bu davranışları içselleştirilmiş öğreticiler tarafından sağlanabilir. Öğretici tarafından duyuşsal özelliklere dikkat edilmesi ve öğretim sürecinde bu özelliklere yer verilmesinin ilgili öğretim programının ünite kazanımlarında yer alan bilişsel kazanımlar hakkında öğrencinin duyuşsal açıdan farkındalık kazanmasına yardımcı olacağı

söylenbilir. Bu durum da öğretici yeterliklerinin ve farkındalıklarının öğrencinin gelişim özelliklerini bilecek ve biliş-duyuş dengesine öğretim programını uygularken dikkat edecek şekilde kazandırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Korkmaz (2020), çalışmasında öğreticilerin programın uygulanması konusunda birçok açıdan desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Öğreticilerin mesleki yeterlikleri desteklenirken duyuşsal farkındalıklarının da artırılması hususu dikkate alınabilir.

Duyuşun, davranışları ve bilişsel tutumları değiştirme (Panksepp 2017, 106) gibi önemli bir özelliği bulunmaktadır. *DİB 4-6 yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı*, 'Dini Bilgiler I' genel başlığı altında yer alan *sevgi ve merhamet, saygı* değerleri duyuşsal hedefe ait kazanım alanıdır. Aynı şekilde 'Dini Bilgiler II' genel başlığında ele alınan üniteler, hedef kazanımları itibarıyla duyuşsal özellikler içermektedir. 'Dini Bilgiler II' genel başlığında kazandırılması amaçlanan özelliklerin sevgi esaslı gerçekleştirilmek istenmesi isabetli görünmektedir. Çünkü sevmek, güvenmek ve bağlılık gibi duygular aracılığıyla çevreyle kurulan etkileşim çocuğun duyuş dolu dini bir dünya kurmasına yardımcı olur (Oruç 2010, 93). Aynı zamanda 'sevgi' temelli bir tutum geliştirilmesi bilişsel farkındalık durumunun ve davranışların da olumlu olmasına sebep olduğu söylenebilir.

4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programında öğrenme alanlarından birisi de Kur'an-ı Kerim'dir. Okul öncesi dönem okuma-yazma gelişimi açısından değerlendirildiğinde, okuma-yazma becerilerinin erken çocukluk döneminde başladığı belirtilmektedir. Bu dönemdeki okuma-yazma üzerine gerçekleşen kazanımlar, erken okur-yazarlık olarak ifade edilmektedir. Sözcük bilgisi, ses (fonolojik) bilgisi, dinlediğini anlama, harf bilgisi ve yazı farkındalığı erken okur-yazarlık kapsamında değerlendirilmektedir (Kardı, Güldenoğlu ve Ergül, 2017). Erken okur-yazarlıkta kazanılan bu beceriler çocukların gelecek dönemlerdeki okuma-yazmaya karşı olumlu tutum geliştirmesine önemli bir katkı sağladığı ifade edilebilir (Altınkaynak 2019, 39; Bayraktar ve Temel 2015; Işıtan ve Akoğlu 2016). Bu durumun yanı sıra okul öncesi dönemde çocukların okuma-yazma becerilerinin kazandırılmasında çevre faktörünün etkili olduğu araştırmalardan elde edilen sonuçlardandır (Uyanık ve Kandır, 2010). Okul öncesi dönem çocuklarının ana dilleri açısından ifade edilen bu durum Arapça olan Kur'an-ı Kerim açısından da aynı şekilde değerlendirilebilir. Dolayısıyla okul öncesi dönem çocuklarının formel okuma döneminden önceki dönemi ifade eden erken okur-yazarlık döneminde oldukları, bu dönemin farkındalık kazanma ve okumaya karşı tutum oluşturma açısından kritik bir dönem olduğu ifade edilebilir. Erken okuma-yazma becerilerinin okul öncesi dönemde desteklenmesi bilişsel açıdan okumayı öğrenme sürecine katkı sunmasının yanı sıra duyuşsal açıdan ise okuma-yazmaya karşı olumlu bir tutum geliştirilmesi Kur'an-ı Kerim'in okul öncesi dönem çocukları açısından daha kolay öğrenilmesine katkı sunacaktır.

4-6 Yaş Kur'an Kursu öğretim programı Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı kazanımları bilişsel olarak ifade edilmiştir. Bu kazanımlar;

1. *Kur'an-ı Kerim'e dokunur, O'nu inceler ve dinler.*
2. *Kur'an-ı Kerim okumaya ve yaptığı her işe besmele ile başlanacağını söyler.*
3. *Besmeleyi ve manasını söyler.*
4. *Kelime-i Tevhit'i ve manasını söyler.*
5. *Kelime-i Şahadet'i ve manasını söyler.*

6. *Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın sözü olduğunu ifade eder.*
7. *Kur'an-ı Kerim'de insanların nasıl davranacakları ile ilgili bilgiler olduğunu söyler.*
8. *Kur'an-ı Kerim'in insan hayatında rehber bir kitap olduğunu anlar (DİB 2014, 251), olarak ifade edilmiştir.*

Ancak önerilen etkinlikler incelendiğinde etkinliklerin bazılarının öğrencilerin duygularına hitap etmesi hedeflenen etkinlikler olduğu gözlemlenmiştir. Bu etkinliklerin çocukların yaparak yaşayarak öğrenmelerine katkı sunması nedeniyle öğrencilere Kur'an-ı Kerim hakkında bir tutum oluşmasını sağlayacağı ifade edilebilir. "Hazine avı oyunu, trafik işaretleri oyunu, çocuklarla kek pişirme" etkinlikleri öğrencilerin aktif katılımını sağlayan etkinliklerdir. İfade edilen etkinlikler öğrencilerin Kur'an-ı Kerim hayatımızdaki yerini idrak etmeleri için somut benzetmeler sunmaktadır. Bu yönüyle öğrencilerin Kur'an-ı Kerim konusunda kalıcı olumlu tutum geliştirmesinin sağlaması açısından önemli olduğu ifade edilebilir.

Sonuç

Okul öncesi dönem, gelişim özellikleri dikkate alındığında öğretimde bilişsel ve psiko-motor unsurların yanı sıra duyuşsal öğelere yer verilmesinin önemli olduğu bir dönemdir. Bu dönemde bilişsel öğelerle birlikte ağırlıklı olarak verilecek duyuş temelli bir eğitimin ilk çocukluk dönemindeki öğrencilerin hedef değerleri içselleştirmesinde, benimsemesinde, ahlaki ilkelere karşı olumlu tutum geliştirmesinde ve karakter inşasında daha etkili olduğu ifade edilebilir. Duyuş içerikli bir öğretimin okul öncesi dönem çocuklarının din ve değerler eğitimi konusunda farkındalık ve tutum geliştirmelerine ve davranışlarına ve karakterlerine yansıtma olumlu katkılar sağladığı belirtilebilir. Bunun yanı sıra duyuşsal eğitim bireyin benlik gelişimine de katkı sağlamaktadır. Benlik inşasının büyük ölçüde gerçekleştiği okul öncesi dönemde bunun duyuşsal unsurlarla güçlü bir şekilde inşa edilmesi okul öncesi dönem eğitiminden beklenen bir durumdur. Dolayısıyla duyuş temelli bir din eğitiminde öğrenenin kendisinin hissederek edindiği bilgiler onun dini benlik gelişimine yardımcı olmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı kazanımlarında bilişsel öğelerle birlikte duyuşsal öğelere yer verilmesi ve programın kazanımlarının yanı sıra etkinliklerinin de duyuş temelli olması öğrencilerin din, değerler, ahlak konusunda farkındalık kazanmalarına ve dini kişilik oluşumuna katkı sağlar. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim öğrenme alanında yer alan Kur'an-ı Kerim'i öğrenme ve okumaya dair kazanımların sadece bilişsel düzeyde kalmaması, öğretim sürecinde duyuşsal boyuta yer verilmesi, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okumaya karşı sevgi ve ilgi duymaları; öğrencilerin Kur'an-ı Kerim ve onu okumak konusunda olumlu tutum geliştirmelerini sağlayacaktır. Okul öncesi dönem, (özellikle 4 ve 5 yaşları) gelişim özellikleri açısından öğrencinin bir alfabeyi öğrenip okumasından ziyade okumaya karşı farkındalık kazanımının yanı sıra erken okur-yazarlığın daha belirgin olduğu bir dönemi ifade etmektedir. Dolayısıyla bu dönemde öğrenciye Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmek hedefiyle birlikte etkinliklerle Kur'an-ı Kerim'e karşı olumlu bir tutum geliştirmesi, onu sevmesi ve okumayı öğrenmeye istekli hale gelmesi vb. hedeflerin önceleme Kur'an-ı Kerim okuma ve öğrenme isteğini artıracaktır. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'e karşı çocukların anlam dünyalarına hitap eden somut örneklerle etkinliklerin yapılması Kur'an-ı Kerimi çocukların kendi anlam dünyalarına katmaları açısından önemlidir.

Bir diğer husus ise erken okuma-yazma becerilerinin okul öncesi dönemde desteklenmesi bilişsel açıdan okumayı öğrenme sürecine katkı sunmasının yanı sıra duyuşsal açıdan ise okuma-yazmaya karşı olumlu bir tutum geliştirilmesi Kur'an-ı Kerim'in okul öncesi dönem çocukları açısından daha kolay öğrenilmesine katkı sunacaktır.

Ünite konuları işlenirken tavsiye edilen "değer ağacı projesi"nin koşullanma esasına dayalı olması okul öncesi dönem çocuklarının sınıf ortamında olumlu davranışı sergilemesine yardım edebileceği gibi davranış kazanımına katkı sunmayacağı ifade edilebilir. Dolayısıyla "değerler ağacı projesi"nin öğrencilere duyuşsal açıdan da kazanım sunması amacıyla yeniden ele alınması önerilebilir.

Okul öncesi dönemin soyut düşünme becerilerinin gelişmemiş olması nedeniyle değerler ve soyut kavramların somutlaştırılarak sunulması (tatlı kurabiyeler etkinliği örneğinde olduğu gibi) öğrencilerin o değerlerin sonuçlarını hissederek, yaşayarak fark etmelerine yardımcı olacağı söylenebilir.

Öğreticilerin mesleki yeterlikleri desteklenirken duyuşsal farkındalıklarının da artırılması hususu dikkate alınması gereken önemli konulardandır. Konu hakkında farkındalığı yüksek bir öğretici, programın biliş-duyuş dengesini etkili bir şekilde öğrencilere sunabilecektir.

4-6 yaş Öğretim Programının genel hedeflerinin duyuş temelli olmasının yanında ünite hedeflerinde buna yeterince yer verilmemesinin, program açısından yeniden ele alınması gereken bir durum olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak ifade edilecek olursa çocukların okul öncesi dönemde aldıkları din ve ahlak eğitimi, yaşamın sonraki dönemlerinde dini değerleri benimsemelerine ve dine karşı geliştirecekleri tutumlarının olumlu olmasına, ahlak ve karakter kazanımlarına büyük katkı sunmaktadır (Cihandide 2014,16). Dini değerlerin benimsenmesi ve karakter haline dönüştürülmesi ancak öğretim sürecinde bilişsel unsurların yanı sıra duyuşsal öğelere yer verilmesiyle gerçekleşebilir. Bu kazanımların gerçekleşmesi de öğretim programı genel hedeflerinde yer alan duyuşsal unsurların ünite hedeflerinde de yer verilmesiyle büyük ölçüde gerçekleşebilir. Öğretim programlarının duyuşsal özellikler yönüyle etkili olması sadece öğretim programı açısından değil öğreticilerin de öğretimde duyuşsal öğelere yer verecek şekilde bir öğretim ortamı planlamasıyla oluşabilir. Dolayısıyla okul öncesi din öğretiminde elde edilen duyuşsal kazanımların ve farkındalıkların öğrencilerin sonraki yaşamlarında katkısının büyük olduğu söylenebilir.

Kaynakça / Reference

- Abalı O., Öğrenmede Duyuş-Biliş İlişkisi Bağlamında Din Eğitiminde Duyuşsal Boyut, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi 2019.
- Akyürek S., (2013). İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi, Din Eğitimi El Kitabı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Altınkaynak Ş. Ö., (2019). Okulöncesi Dönemde Erken Okur-Yazarlık Becerilerinin Gelişimi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 3/1, 37-49.
- Anderson L. W. ve Krathwohl, D. R. (2021). Öğrenme Öğretim ve Değerlendirme ile İlgili Bir Sınıflama: Bloom'un Eğitim Hedefleri ile İlgili Sınıflamanın Güncelleştirilmiş Biçimi. (Çev: D. A.a Özçelik), Ankara: Pegem Akademi.
- Anderson L., W., Bourke S. F. (2000). Assening Affective Characteristics in the Schools (2. Edition). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Arı R., (2018). Eğitim Psikolojisi Gelişim ve Öğrenme, Ankara: Nobel Yayınları.
- Bacanlı H., (2006). Duyuşsal Öğrenme, Ankara: Nobel Yayınları.
- Bayraktar, V. ve Temel, F. (2014). Okuma yazmaya hazırlık eğitim programının çocukların okuma-yazma becerilerine etkisi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29(3), 8-22.
- Binbaşıoğlu C., (1995). Eğitim Psikolojisi, Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 9. Basım.
- Brown T., Weiss L., (1987). "Structures, Procedures and Affectivity", Archives de Pshchologie, 55: 59-94.
- Cihandide, Z. N. (2014). Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Demirel Ö., (2012). Eğitim Sözlüğü, Ankara: Pegem A Yayıncılık, (5. Baskı).
- Dewey J., (1966). Tecrübe ve Eğitim, (Çev.: Başaran F, Varış F.), Yayınevi Belirtilmemiş.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, 4-6 Yaş Kur'an Kursları Öğretici Kitabı, 2014. <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/4-6-yas-ogretici-kitabi.pdf> Erişim Tarihi: 10.09.2022
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2018). 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı, Ankara: DİB Yayınları
[https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20\(4-6%20Ya%C5%9F\)%20-%202018.pdf](https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20(4-6%20Ya%C5%9F)%20-%202018.pdf) Erişim Tarihi: 18.04.2022
- Filliozat İ., (2017). Kalp Zekası, (çev. Dalgakıran D.), İstanbul, Pegasus Yayınları.
- Fersahoğlu Y., Demir Mehmet Akif (2014) Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Forgas, J. P. (2008). Affect and Cognition, Perspectives on Psychological Science, 3(2), 94-101.
- Goleman D., (2013). Duygusal Zekâ, İstanbul: Varlık Yayınları, 37. Baskı.
- İşıtan, S.- Akoğlu, G. (2016). Yazı farkındalığı becerilerinin resimli çocuk kitabı aracılığıyla değerlendirilmesi: güvenilirlik ve geçerlik çalışması. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 11(3), 1333-1352. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9111>

- Kara A., (2003). Duyuşsal Ağırlıklı Bir Programın Öğrencilerin Duyuşsal Gelişimine ve Akademik Başarısına Etkisi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Elazığ.
- Karasar N., (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara: Nobel Yayınları, 26. Basım.
- Kargın, T., Güldenoğlu, B., Ergül, C.. Anasınıfı Çocuklarının Erken Okuryazarlık Beceri Profili: Ankara Örnekleme. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi 18 / 01 (Mart 2017): 61-87. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.299868>
- Korkmaz M., (2020). 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim Yeterlikleri Üzerine Bir Araştırma, İlahiyat Tetkikleri Dergisi, 53/1, 237-261.
- Kılıççı Y., (2006). Okulda Ruh Sağlığı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Krathwohl D. R., Bloom B. S. Ve Massia B. B., (1964). Taxonomy Of Educational Objectives The Classification Of Educational Goals Handbook II: Affective Domain, London: Longman Group Limited.
- MEB. (2013). Okul Öncesi Öğretim Programı, Ankara: MEB Yayınları. <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf> Erişim Tarihi: 16.05.2022.
- Oral B., Yazar T., (Editörler), (2017). Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme, Ankara: Pegem Akademi, (1. Baskı).
- Oruç C., (2010). Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 10/3, 75-96.
- Özden Y., (2014). Öğrenme ve Öğretme, Ankara: Pegem Akademi, 12. Baskı.
- Panksepp J., (2008). The Affective Brain and Core Consciousness. Michael Lewis ve J. Haviland (Ed.), Handbook of Emotions içinde (3. Baskı.), (47-66).
- Panksepp J., (2017). Afektif Nörobilim; İnsan ve Hayvan Duygularının Temeli, İstanbul: Alfa Kitabevi, (Çev: Ünal Süheyla).
- Piaget, J. (1981). Intelligence And Affectivity: Their Relationship During Child Development. (Trans & Ed T. A. Brown & C. E. Kaegi). Annual Reviews.
- Tarhan N., (2019). Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tosun C., Çapcıoğlu F., (2015). 4-6 Yaş Kur'an Kursları Öğretim Programının Dini Gelişim Kuramları Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Pegem Eğitim Öğretim Dergisi, 5/5, 705-720.
- Uyanık, Ö. ve Kandır, A. (2010). Okul öncesi dönemde erken akademik beceriler. Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 3(2), 118-134.
- Valet R., (1974). Affective Humanistic Education: Goals, Programs and Learning Activities. California: Lear Siegler.
- Wadsworth B. J., (Çev: Selçuk Z.), (2015). Piaget'in Duyuşsal ve Bilişsel Gelişim Kuramı, Ankara: Pegem Yayınları, 1. Baskı.
- Wight A. R., (1972). Toward a Definition of Affect in Education, Interstate Educational Resource Service Center, Salt Lake City, Utah.
- Wight A., (1971). Affective Goals of Education, Interstate Educational Resource Service Center, ERIC Microfiche Nr. ED 069 733.
- Wiggins J. D., English D., (1979). Affective Education: A Methods and Techniques Manual for Growth. Washington, D. C.: University Press of America.